

Yeni kahraman İstanbullu olacak

SÖYLEŞİ
DOĞU YÜCEL

Orhan Pamuk 1901'deki veba salgını sırasında Osmanlı'ya bağlı hayali Minger adasında geçen olayları anlattığı romanı Veba Geceleri'yle yeniden okuma köşemizin en güzel konuklarından biri oldu. Kitabı okuduktan sonra usta yazarın kapısını çaldık, Veba Geceleri'nin şifrelerini çözmek için sorularımızı yönelttik.

Veba Geceleri, tarihî gerçeklerle hayal gücünü, polisiyeye aşkı bir araya getiren çok karakterli, çok mekânlı, çok katmanlı bir roman. Her Orhan Pamuk kitabı gibi çok konuşuldu, çok tartışıldı, üstüne çok kafa yoruldu. Dilerseniz şimdi 1901 yılına, Pamuk'un hayal gücünden çıkan Minger adasına gidelim, yaratıcısıyla adada olup bitenlere bakalım. Sonra da İstanbul'a dönüp Nobel'li yazarımızla İstanbul'da en sevdiği semtlerde yürüyelim; geçmiş, günümüzü ve geleceğimizi konuşalım...

Veba Geceleri'nin bir yandan Orhan Pamuk'un eski eserlerini diğer yandan son dönem eserlerini hatırlattığı yönünde birçok yorum ve gözlem var. Benim Adım Kırmızı'nın muazzam detaycılığı ve tarihçi anlayışıyla Masumiyet Müzesi'nin daha rahat okunan dili ve kurgusu bir araya gelmiş gibi diyebiliriz. Bu yoruma katılır mısınız?

Veba Geceleri 1901'de geçen hem tarihî bir roman hem de mütevazı bir polisiye roman. Padişah Abdülhamit'in ciddi bir polisiye roman okuru olması da hikâyemin bir parçası. Beş yıl önce yazmaya başladığım bu romanı tam kırk yıldır düşünüyordum. Günümüzden yüz yirmi yıl önce geçen Veba Geceleri'ni yazabilmek için birçok tıp tarihi kitabı ve hatıra kitabı okudum. Okura 1901 yılında bir Osmanlı adasında olduğu duygusunu verebilmek için fotoğraflardan yararlandım. 1900'lerde çekilmiş fotoğraflara bakarak bazan resimler de yaptım... O dünyanın ayrıntılarına yaklaşmama, 1901 yılını ve eşyalarını sevmeme yaradı bu resimler... Sonra bu resimlerdeki hikâyeyi Veba Geceleri'ne aktardım. Ayrıca kitabımın kapağına koyduğum resmi ve içindeki haritayı bina bina, sokak sokak nasıl resmettiysen Veba Geceleri'ni de öyle, bütün insanlarıyla adım adım, hikâye hikâye, ev ev yazdım.

Edebiyat tarihinde vebayı veya salgın hastalıkları merkezine alan birçok önemli roman var. Camus'nün Veba'sı ilk akla gelen ama Daniel Defoe, Saramago, Jack London, Karel Čapek gibi birçok yazarın eserleri mevcut. Sizin bu anlamda Veba Geceleri'yle akraba gördüğünüz, kitabı yazarken ve düşerken aklınızdan geçen kitap veya kitaplar var mı? Veba Geceleri'nin epigraflarından biri olan Manzoni'nin Nişanlılar'ı bunlardan biri olabilir mi?

Bahsettiğiniz bu romanları veba ve diğer hastalıklar diye ikiye ayırabiliriz. Ben veba hakkındaki romanları dikkatle okudum ama diğer salgınları konu edinen romanlarla ilgilenmedim. Romanın keşfinden sonraki temel salgın olan kolera, romanlarda hep arka plandadır. García Márquez'in Kolera Günlerinde Aşk adlı romanında olduğu gibi... Orada konu kolera değil, çok bariz bir şekilde aşk, âşkın sabrı vesairedir. Daniel Defoe'nun Veba Yılı Günlüğü ise bu konuda en eski ve en ünlü metindir. Metin diyorum çünkü tam bir roman değildir Veba Yılı Günlüğü. Bu kitaptan çok etkilenen Camus'nün hafif ironik üslubu örneğin Defoe'dan gelir. Camus, Defoe gibi vebanın toplumsal yanıyla ilgilenmez. Diderot geleneğinde ahlaki bir romandır Camus'nün Veba'sı. Buna rağmen Camus, veba altında şehir atmosferini başarıyla kurar. Camus'nün Veba'sından sonra farelerin ağzından burundan kan gelerek ölmesiyle başlayan bir veba romanı yazamazsınız artık. Ben kahramanlarımı ahlaki olarak yargılamayı geciktirmeye çalıştığım için Camus'den etkilenmedim. Ama Oktay Akbal çevirisinden ilk gençlik yıllarımda bu romanı heyecanla okumuştum. Alessandro Manzoni'nin Nişanlılar'ı ise bence tarihte vebadan söz eden en önemli üç edebî kitaptan biridir. Ama Defoe ve Camus'de olduğunun aksine veba Nişanlılar'da tek konu değildir. Tam bir İtalyan aristokratı olan Alessandro Manzoni, tıpkı Kont Tolstoy gibi ve ondan kırk yıl önce ülkesinin –İtalya'nın– millî epik romanını yazmak istemiştir ve bunu başarmıştır da. Masumiyet Müzesi'nin kahramanı Kemal Basmacı'nın da Milano'da öldüğü Grand Hotel'in şehrin merkezinde, Manzoni Caddesi'nin üzerinde olduğunu hatırlatayım. Manzoni'de beni heyecanlandıran, Camus'nün ilgilenmediği-Defoe'nun ilgilendiği, karantina, tecrit, devlet, siyasetçiler gibi konuları anlatmasıdır. Daha önemlisi, eski belgeleri, tarihî vesikaları okumasıdır. >

Roman üzerinde çalışırken romanın adı bir ara "Körlerin Merakı" olabilir diye düşünmüştünüz. Sonra tekrar Veba Geceleri'ne dönmüştünüz. Körlerin Merakı ismine sizi çeken neydi ve süreç boyunca başka isim tercihleri aklınızdan geçti mi? Veba Geceleri'ne dönüş nasıl oldu?

Kırk yıl bu romanı düşündüysem, son on yıl da anlatıcılardan birinin kör olacağını planlamıştım. Ama çok uğraşmama rağmen ilk yıl birinci tekil şahısla o kör kahramanı inandırıcı bir şekilde yazamadım. Onca emek çöpe gitti ve roman bu yüzden bir türlü ilerlemedi. Ben de vazgeçtim. Ne de olsa romancılık çalışmayan, iyi sonuç vermeyen bir fikirden vazgeçme olgunluğu da gerektirir...

Bir röportajınızda romanın önsözle açılması gerektiğini düşündükten sonra tarih profesörü Mîna Mingerli karakterini yarattığımızı söylüyorsunuz. Bütün romanı onun ağzından dinliyoruz / kaleminden okuyoruz. Mîna Mingerli'nin kadın oluşu burada çok önemli bana kalırsa. Edebiyat tarihinde erkek bir yazarın birinci tekil anlatımıyla kadın bir karakterin ağzından konuştuğu roman samıldığından azdır. Bu anlamda anlatıcının kadın olmasına nasıl karar verdiniz?

1901 yılında Osmanlı İmparatorluğu'ndayız, dışarıda da veba ya da felaketler sürüyor. Olayların merkezinde kadınlar yok, çünkü hepsi evde kapalı. Ama öyle olsa bile aslında her şeyi görüyor; her şeyi sessizce -ya da bazıları konuşarak da- izliyor ve kaydediyorlar. Oradan oraya koşuşturan erkekler gibi aceleci ve dikkatsiz değiller. Ama üç dört kadın anlatıcım olsun, onlar daha çok konuşsun demedim kendime. Tek bir anlatıcı yeterli oldu.

Veba Geceleri romanınız üzerinde çalışırken, hatta büyük ölçüde bitirmişken COVID-19 salgınının başlaması gerçekten büyük bir tesadüf. Âdeta Márquez imzalı bir büyüklü gerçekçilik hikâyesinden çıkma gibi. Romanı okuyunca güncel durumla başka tesadüfler ve paralelliklerle de karşılaştık. Daha önce de yazdıklarımızın farklı yansımalarıyla gerçek hayatta karşılaştığımız oldu mu ve Veba Geceleri özelinde bu tesadüf sizi bir yazar ve insan olarak nasıl etkiledi?

Evet oldu. Ben bile romanımı yazarken ilk üç yılda, bunu nasıl anlayacaklar diye düşünmüştüm. Eski kolera ve veba salgını sırasında alınan tedbirleri, doktorların yazdığı pek çok raporu okudum. Bunları nasıl anlatacağım, insanları böyle olduğuna nasıl ikna edeceğim diye düşünüyordum. Birden bir salgın başladı herkes karantinanın ne olduğunu anladı. O kadar çırpınmam gerektiğini gördüm. Karantina deyince, yasaklar deyince, eve kapanma deyince her şey anlaşıldı. Karantina, tecrit, sokağa çıkma yasağı gibi konularla yıllarca tek başıma yaşayan ben, şimdi salgın başlayınca herkesin bu konulardan bahsetmesine önce şaşırardım, sonra hatta kıskandım: Benim yıllarca raporlar, kitaplar okuyarak, resimlere bakarak ağır ağır hayal edip iğneyle kuyu kazarak oluşturduğum özel dünyam, sanki benim olmaktan çıkmıştı. Çevremdeki herkes tıpkı benim romanımdaki gibi ölümlerden, söylentilerden, hastalığı kimin getirdiğinden, karantinadan, önlemlerden, sokağa çıkma yasağından, hastanelerin ve mezarlıkların dolmasından söz etmeye başladı. Romanımda yazdıklarım gerçek olmuştu. Şimdi herkes bana eski salgınları ve bir de şu soruyu soruyordu: O kadar kitap, makale okuduktan sonra koronavirüs salgınının bana öğrettiği yeni bir şey var mıydı? Evet, çok kesin bir cevabım var bu soruya: Korku! Salgın bana acılar içinde ölme korkusu verdi ve onunla baş etmeyi öğretti! Bu korkuyu kitapları okuyarak anlamış ama hayal edememişim. Çünkü korku, hele salgında ölme korkusu, kitaplardan öğrenilmiyor.

"Benim için yeni bir romana başlamanın ilk adımı bu yeni romanı yazabilecek yeni bir insana dönüşmek."

“İstediğim korkulu, yoğun atmosferi ancak romanın ikinci yarısında tutturabildim.”

Araştırmayı seven, âdeta bunu oyun gibi gören bir yazarınız. Veba Geceleri için kaynak amaçlı kullanılan kitapların olduğu kitaplığın fotoğrafını gördüm, çoğu insan hayatı boyu o kadar kitap okumamış olabilir! Peki, böylesine yoğun ve ağır bir işçilikten sonra kendi kendinize “Hadi bu defa da kitaplara ve araştırmalara gömülmeyeyim, günümüzde, İstanbul’da ya da bildiğim herhangi bir şehirde geçen bir roman yazayım” diyor musunuz hiç? Yeni Hayat’ta yaptığımız gibi belki...

Romanın genel akışını baştan belirleyip bir izleği takip ediyor musunuz, yoksa bir rota çizmeden yazarken mi olay akışı oluşuyor? Veba Geceleri bu anlamda diğer yazın süreçlerinizden farklı bir çalışmaya sahne oldu mu? Kısacası Orhan Pamuk nasıl yazdığını biz yeni kuşak yazarlara anlatabilir mi?

Ben planlı bir romancıyım, mühendis ailesinden geliyorum. Bir kitabın hikâyesini ana hatlarıyla oluşturmadan işe girişmek istemem. Buna rağmen başlarda romanı çok yavaş yazdım. Korku duygusunun eksikliği kadar, hikâyenin anlaşılması için gerekli ansiklopedik bilgileri okura verirken zorlanıyordum. Bazan çok fazla bilgi veriyorum diye düşünüyordum. Ama tıpkı *Kafamda Bir Tuhaflık*’ta olduğu gibi içimdeki amatör sosyolog, amatör tarihçi canlanmıştı. Bu ansiklopedik bilgi dediğim şeyleri yazmaktan, okurla paylaşmaktan hoşlanıyordum. Hatta, romanı ben yer yer bunun için yazdım. Bir hikâyem, kararlılıkla üzerinden geçtiğim bir olay örgüsü olmasına rağmen yer yer içimden geldiği, kafama takıldığı için de yazdım pek çok yeri. Bu romanı yazarken kafamın bir yanı nesnel, düzgün bir tarihçi gibi bilgi vermek ile meşgulken, bir başka yanı da bana sürekli kendimi hayal gücüme tamamen teslim etmem gerektiğini söyledi. İstediğim korkulu, yoğun atmosferi ancak romanın ikinci yarısında tutturabildim. Daha önce de okuru korkutmayı başardığımı sanıyorum. Ama bu daha çok cinayetlerle oldu. Koronavirüs salgını geçiren okura karantınayı anlatmak daha kolaylaşıyor, ama bu sefer de bu okuru korkutmak zorlaşıyordu bence.

Şimdiden hazırlığına başladığım yeni romanımda bana benzeyen, İstanbul’da yaşayan ve benim gibi İstanbul’la ilgilenen bir ressamı anlatmak istiyorum. Şimdi bu yeni romanımı yazabilmek için kütüphanemi yeniden düzenliyorum. Abdülhamit ve dönemine ait kitapları, Nuran Yıldırım’ın tıp tarihi kitapları, postacılık, eczacılık tarihi kitapları, Abdülhamit döneminin yüzlerce siyasi kitabı, yurtdışından getirdiğim ciltlenmiş arşiv malzemeleri masalardan kalkıyor; onların yerini görmek-resim sanatı-perspektif tekniği üzerine kitaplar, sanat tarihi kitapları ve eski İstanbul’u gösteren gravürlerin yayımlandığı kitaplar alıyor. Benim için yeni bir romana başlamanın ilk adımı bu yeni romanı yazabilecek yeni bir insana dönüşmek. Bunun için de ilk iş, kütüphanemdeki kitapların yerlerini değiştirerek kendimi hazırlamak. Kitap bitmeye doğru, bütün kitaplarımda böyle olmuştur, kafam kendiliğinden yeni yazacağım romanı düşünmeye başlar.

Bir gece kalkıyorum mesela romanımı yazmak için yeni yazacağım romanımdan sahneler gelmeye başlıyor aklıma. Artık yazdığı romandan bıkmaya başlıyor insan. Bitsin istiyor. Kendisine bir ödül vermek istiyor. Yeni bir romana başlamak mutluluktur. Diğerini de bir yandan yıllarca düşünmüşüm. Artık onu yazma hevesi başlıyor. Bu romanda bana benzeyen bir kahraman olmadığı için belki de şimdi *Kara Kitap*’taki gibi kendime yakın hissettiğim, geçmişimi paylaşabileceğim ve ressam olan, ama başarısız bir ressam olan bir kahramanı hayal edeceğim. Kahramanımın tuhaf görsel dünyası, manevi dünyası, kafasının içindeki metafizik gibi konularım var. Yani görmekle ve resmetmekle, sanatçı yalnızlığı ve tuhaflığıyla ilgili bir romana başlıyorum. Yeni romanımın kahramanı İstanbullu olacak, bana benzeyecek, belki Nişantaşlı olmaz da Cihangirli olur. Tek değişiklik bu olacaktır. >

Minger adası veba salgınıyla zor ve acılı zamanlardan geçiyor, dünyanın dikkatini çekiyor fakat tüm bu zorlu süreçten büyük kazanımlarla çıkmasını biliyor. Sizce Türkiye ve şehrimiz İstanbul koronavirüs salgınından da kazanımlarla çıkacak mı yoksa Veba Geceleri'nde ve tarihte okuduğumuz üzere daha da totaliter anlayışların baskın olduğu bir gelecek mi bekliyor bizi? Sizin hem Türkiye açısından hem de dünya açısından yakın gelecekle ilgili öngörüleriniz nedir?

Veba Geceleri için birçok resim yaptığınızı da biliyoruz. Masumiyet Müzesi'nin müzesi olması gibi Veba Geceleri'nin resim sergisi olması mümkün müdür? Ya da başka türlü bir tamamlayıcı eserle Veba Geceleri karantina / korona salgını sonrasında da karşımıza çıkabilir mi? (Çokça erken 1900'lere ait fotoğraf biriktirdiğinizi de biliyoruz. Belki bir fotoğraf sergisi olabilir...)

Ne yazık ki mutlu ve huzurlu değilim. Benim gibi milyonlarca, on milyonlarca vicdan sahibi Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı da yaşadığımız siyasi ortam yüzünden mutlu ve huzurlu değildir. Siyasi görüşleri, inançları ne olursa olsun... Toplumun vidaları gittikçe daha çok sıkıştırılıyor. Hükümeti eleştiren gazeteciler, ya da mesleği ne olursa olsun, kim olursa olsun içeri atılıyor hemen. Anayasa Mahkemesi'nin kararlarına uyulmuyor. Anayasanın da göstere göstere ihlal edilmesi bizi yavaş yavaş keyfi bir düzene götürüyor... Daha kötüsü bu keyfiliği fark ettikleri için anayasayı da değiştirmek istiyorlar... Ve bütün bunlara da reform diyorlar... Ben de pek çok kişi gibi bu reform vaatlerine inanmakta zorluk çekiyorum. Hapishaneleri dolduran sayısız siyasi mahkûm ve muhalif gazeteci serbest bırakılmadıkça toplumun normalleşmesine, kendimizi iyi hissetmemize imkân yok aslında. Türkiye düşünce özgürlüğü bakımından bütün uluslararası saygın kuruluşlara göre dünyanın en geri ülkelerinden biri. Bir gün bunun sihirli bir şekilde düzeleceğini sanmayalım. Biz de düşünce özgürlüğü olmayan bir ortama yavaş yavaş alışıyor ve bunu normal karşılamaya başlıyoruz. Biz yazarlar bu baskıcı ortam normal görülmesin diye toplumu uyarabiliriz. Çünkü hükümetin baskıcı tutumunu vatandaş farkında olmadan benimsemeye başlıyor.

Gençliğimde ressam olmak istemiştım, herkes biliyor artık bunu. Sonra romancı oldum. Ama içimdeki ressam hâlâ yaşıyor. Hâlâ tutkuyla resim yapıyorum. *Veba Geceleri*'ne başlamamın ikinci yılında kelimelerle anlattığım dünyayı resmetmek de istedim. O resimler romandaki sahneleri, anları gösteren ya da görselleştiren, resimleyen, canlandıran resimler değiller. Yalnızca o dünyadan manzaralar, gelişigüzel eşyalar ve bazı insanlar. Sonra o resimleri kapakta ve sosyal medya videolarında kullandık. Romandaki Arkaz şehri mesela fotoğraflara bakarak yazılmış ve canlandırılmıştır. Bir gün bu fotoğraf ve resimleri yayımlamak gibi hayallerim de var.

“Feriköy, Kasımpaşa arasındaki sokakları, Çarşamba'nın, Tepebaşı'nın ya da Çukurcuma'nın yokuşlu arka sokaklarını her zaman sevmişimdir. Buraların esrarengiz ve davetkâr hali çok hoşuma gider.”

Kitaplarınıza en çok sahne olan şehir İstanbul olmalı. Peş peşe gelen romanlarınızda, Masumiyet Müzesi, Kafamda Bir Tuhaflık ve Kırmızı Saçlı Kadın'da İstanbul'u çok sık görüyorduk, bu defa İstanbul'un uzağındayız. Bundan sonraki projelerinizden biri İstanbul – Hatıralar ve Şehir kitabının devamı olacağı için sormak istiyorum; İstanbul'un yıllar içindeki değişimini nasıl yorumluyorsunuz? En sevdiğiniz, vazgeçemediğiniz semtler ve mekânlar nereleri?

Devlet tarafından bana tahsis edilen bir korumam olması benim İstanbul ile ilişkimi tamamen değiştirdi. Artık her yere gidebiliyorum. Kafama bir boyacı takkesi geçirip İstanbul'un en ücra, en uzak sokaklarına, en tehlikeli mahallelerine gidiyorum. Üstelik hiç kimse beni tanımıyor. Bu gezilerde bir sürü fotoğraf çekiyorum ve İstanbul'un değişimine şahit oluyorum. Bu fotoğraflarla yakın zamanda *Turuncu* ve *Balkon* adında iki tane fotoğraf kitabı çıkardım. Sergisi de yapılan *Balkon* kitabım evimin balkonundan çektiğim İstanbul manzaralarından oluşuyor. *Turuncu* ise benim gibi kahramanlarımın da dolaşmayı sevdiği İstanbul sokaklarının fotoğraflarından... İstanbul'un bazı sokak ve mahallelerinin son yıllarda ne kadar çok değiştiğini görmek beni üzüyor ve öfkeliyor. Bazı sokaklar Suriye'den gelen göçmenlerle dolmuş, tamamen değişmiş. Haliç'in öte tarafındaki bazı mahalleler de Siyasi İslam'ın ve koyu dindar tarikatların etkisine girmişler. Feriköy, Kasımpaşa arasındaki sokakları, Çarşamba'nın, Tepebaşı'nın ya da Çukurcuma'nın yokuşlu arka sokaklarını her zaman sevmişimdir. Buraların esrarengiz ve davetkâr hali çok hoşuma gider. Cihangir, Nişantaşı ve Şişli sokakları da her zaman yürüdüğüm ve bana mutluluk veren tanıdık semtlerdir.

Otuz yıl önce İstanbul sokaklarında daha çok yürürdüm ama sanki daha az şey görürdüm. Şehir o zamanlar geceleri daha karanlıktı. O zamanlar kimse geceleri reklam olsun diye iş yerinin lambasını açık bırakmaz ve evlerde bir odadan çıkarken lambalar mutlaka kapatılırdı. Etrafta daha az dükkân, daha az vitrin ve çok daha az ışıklı reklam vardı. O zamanlar sabahın üçüne dördüne kadar roman yazdıktan sonra yazıhanemden eve dönerken yolumu uzatır, cumbalı, harap ve boyasız evlerin, demir parmaklıklı pencerelerin içimde uyandırdığı esrarengiz şiirin tadını çıkararak, bacaklarımın beni kendiliğinden götürdüğü yere doğru hiç durmadan yürürdüm. <